



LÄRARHANDLEDNING

Skrivet i ljus – tidig fotografi

26.5 2018 – 13.1 2019

Moderna Museet Malmö

MODERNA MUSEET

INLEDNING

Den här lärarhandledningen riktar sig till dig som är pedagog och fungerar som ingång till utställningen *Skrivet i ljus – tidig fotografi*. Handledningen vänder sig till dig som arbetar med elever i för- och grundskola, gymnasiet samt vuxenutbildning.

Här ger vi dig information om utställningen och tips på hur ni kan arbeta med utställningen, både i skolan och på museet. Handledningen kan användas förberedande inför ett besök såväl som i skolan för att arbeta vidare med utgångspunkt i fotografierna och deras berättelser.

Välkomna till Moderna Museet Malmö!

Ana María Bermeo Ujueta
Intendent förmedling

Gisela Fleischer
Konstpedagog

Curatorer: Anna Tellgren, Andreas Nilsson
Förmedlingsintendent: Ana María Bermeo Ujueta
Konstpedagog: Gisela Fleischer

TEXTER

Om utställningen: Anna Tellgren, Andreas Nilsson
Skolprogram, fördjupningar och pedagogik: Gisela Fleischer

FORMGIVNING

Gisela Fleischer, Ana María Bermeo Ujueta

Kontakta oss gärna!

Ana María Bermeo Ujueta: A.Bermeo-Ujueta@modernamuseet.se

Gisela Fleischer: G.Fleischer@modernamuseet.se

På framsidan: Julia Margaret Cameron, *Ängeln vid graven*, 1870 (beskuren).

OM UTSTÄLLNINGEN

Utställningen *Skrivet i ljus – tidig fotografi* tar sin utgångspunkt i Moderna Museets samling av fotografi från 1800-talets andra hälft. Här kan du se verk av några av historiens mest framträdande och fascinerande fotografer: Julia Margaret Cameron, Nils Strindberg, Carleton E. Watkins och många fler.

Ordet fotografi kommer från grekiskans *φωτός* (*phōtos*), genitiv av *φῶς* (*phōs*), som betyder ljus; och *γράφω* (*graphō*), som betyder att skriva, rita. Fotografi betyder alltså att måla, skriva eller rita med ljus.



Carl Jacob Malmberg, *Julia Petrovna Malmberg*, ca. 1850

Under fotografins hela historia har mediet utvecklats, förändrats och iklätt sig många olika funktioner och roller. Den digitala bildens genomslag och spridning i sociala medier innebär att fotografien återigen är inne i en övergångsperiod. Därför finns det flera anledningar till att titta tillbaka och fundera på vad det fotografiska arvet betyder för samtida fotografi.

Tack vare två betydande förvärv i mitten av 1960-talet, The Helmut Gernsheim Duplicate Collection och Helmer Bäckströms fotohistoriska samling, finns några av historiens internationellt mest kända fotografer representerade i Moderna Museets samling. Bland dem hittas porträttfotografen Julia Margaret Cameron, paret Hill & Adamson och landskapsfotografen Carleton E. Watkins.

Andra fascinerande kollektioner är Nils Strindbergs dokumentation av Salomon August Andrées expedition år 1897 med målet att flyga över Nordpolen med luftballong. Och i utställningen visas även den danske konstnären Joachim Koesters verk *Message from Andrée* (2005) som lånat sitt visuella material från just Strindbergs fotografier.

Skrivet i ljus – tidig fotografi är en fortsättning på projektet *En annan historia* (2011) och en del av Framför och bakom linsen, där Moderna Museet undersöker den fotografiska bildens roll i konsten och mediets förvandlingar. Utställningen *Skrivet i ljus – de första fotografierna* visades på Moderna Museet i Stockholm under 2017.

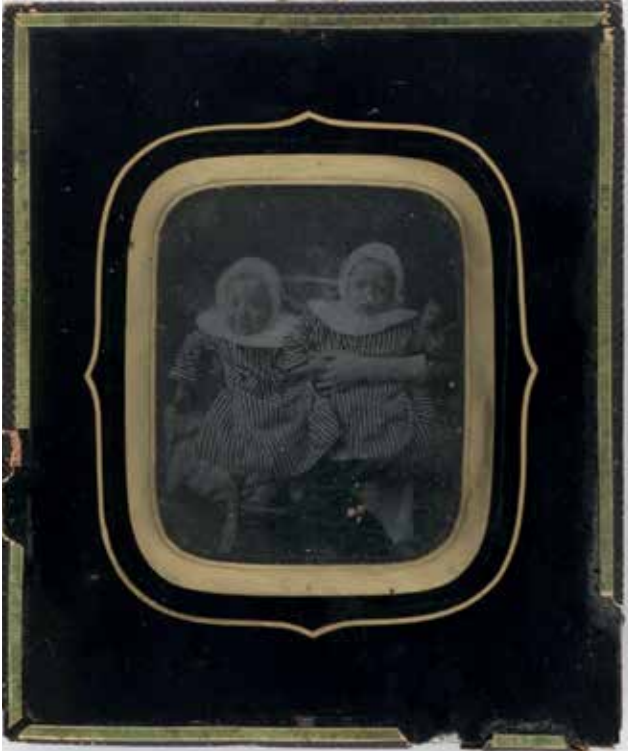


Nils Strindberg, Knut Fraenkel, Andrée och Nils Strindberg, efter 21 juli 1897. Ur serien *Ingenjör Andrées luftfärd*, 1897/1930

På Moderna Museet Malmö visas utställningen *Skrivet i ljus – tidig fotografi* under perioden 25 maj 2018 till 13 januari 2019.

OM FOTOGRAFISKA TEKNIKER OCH MATERIAL

Vad är en ambrotyp och hur görs en kollootyp? Här kan du läsa om olika fotografiska tekniker och material: vad de kallas, när de användes och vad som är typiskt för olika material. Du får veta den vedertagna benämningen, tidsangivelse för den period materialet var i bruk. Läs vad den slutliga bilden består av, en beskrivning av tillvägagångssättet, vad som är kännetecknande och hur materialet kan identifieras.



Carl Jacob Malmberg, Victor Emanuel och Rudolf Leopold Malmberg, 1860

AMBROTYP

1854 – ca 1880

Silver i kollodium på glas.

En glasskiva belagd med halogener i kollodium sensiteras med silvernitratt och exponeras våt i kamera. Efter framkallning i järnsulfat, ofta även med silvernitratt, fixering i kaliumcyanid och sköljning får skivan torka.

Därefter lackas bilden eller skyddas med en glasskiva och baksidan beläggs med svart lack, textil eller papp så att bilden, som egentligen utgörs av ett tunt negativ, kan uppfattas som ett positiv. Den är ett direktpositiv som ofta presenteras i montage med passepartout och glas och i etuier.

Ambrotyper har en neutral ton, men är ibland handkolorerade. Bildytan har en typisk dubbelhet, då högdagrar återges i negativet på glasets ovansida, lågdagrar mot det mörka bakfodret.

DAGUERROTYP

1839 – ca 1865

Amalgam på försilvrad kopparplåt.

En kopparplåt beläggs med ett tunt lager av silver, poleras och behandlas med jodångor i en ljustät behållare, varvid silvret omvandlas till ljuskänslig silverjodid. Efter exponering i kamera 10-30 minuter framkallas bilden i het kvicksilverånga. Silver och kvicksilver bildar vit amalgam och bilden blir ett spegelvänt positiv med låg kontrast. Fixering gjordes till en början i koksaltlösning, senare i natriumsulfitt.

Efterföljande guldtoning gjorde bilden tydligare och mer hållbar. Som skydd mot kemiska angrepp och fysisk åverkan sattes sedan plåten i täta montage med passepartout och glas och ofta i etuier. Metoden, ett direktpositiv, var det första fotografi ska förfarandet i bruk. Daguerreotypen är detaljrika, neutrala i tonen, ibland handkolorerade och kan lätt kännas igen genom skiftningarna mellan negativ och positiv karaktär, vilken beror på betraktningsljusets infallsvinkel.



Carl Jacob Malmberg, Johan Malmberg, ca. 1850



SALTPAPPERFOTOGRAFI, eller KALOTYP

1839 – ca 1865

Silver i koksalt på/i papper.

Ett papper badas först i saltlösning och bestryks därefter på en sida med silvernitratt, varvid ljuskänslig silverklorid formas. Efter torkning i mörker exponeras papperet i solljus i kontakt med ett negativ, upp till flera timmar, tills en bild framträder (utkopiering). I stark koksaltlösning eller som senare i natriumtiosulfat fixeras sedan överbliven silverklorid ut och sköljs bort i vattenbad. En följande guldtoning (efter 1849) gav bilden rikare tonskala och bättre hållbarhet. Efter 1850 vaxades de ofta och/eller belades ibland med ett lager albumin.

Saltpapperfotografier har matt yta och eftersom bindemedel saknas är pappersfibrerna i basen tydligt synliga vid uppförstoring. Tonen är med fixering i koksalt rödbrun med lilafärgade högdagrar, i natriumsulfat gulorange. Hållbarheten är relativt låg och

de som blekts och missfärgats har en gulbrun ton. Metoden var den första att från negativ producera påsiktsbilder på papper. Ibland används benämningen kalotyp, men en kalotyp är egentligen ett saltpappernegativ.

KOLPIGMENTFOTOGRAFI

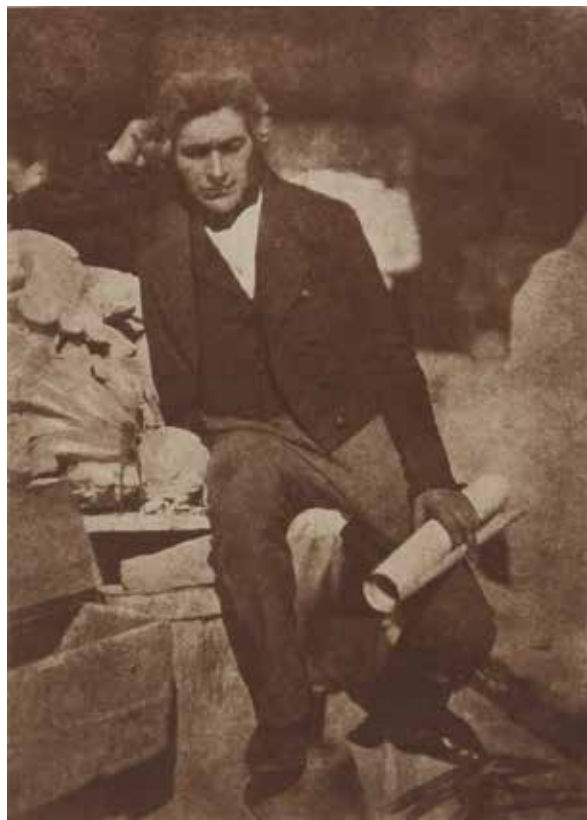
1864 – ca 1930

Kol- och färgpigment och kaliumbikromat i gelatin på papper.

En emulsion med pigment och kaliumbikromat i gelatin på tunt papper exponeras med dagsljus i kontakt med ett negativ. Gelatinet härddas i förhållande till ljusmängden under exponeringen. Sedan pressas det fuktade papperet omvänt mot en ny bas belagd med olöslig gelatin. I varmt vattenbad lossnar originalbasen eller kan dras av och kvar blir en bild med härdat pigmenterat gelatin. Därefter kan oexponerat gelatin sköljas bort.

Slutligen badas bilden i alun för att ta bort resterande ljuskänsliga bikromat och härda kvarvarande gelatin ytterligare. Bilden blir spegelvänd. Det kan korrigeras genom att negativet först görs omvänt eller att bilden överförs ytterligare en gång till en ny bas.

Kolpigmentfotografier har tydlig reliefkaraktär med upphöjda blanka lågdagrar. Bildtonen är ofta djupt brun eller svart, men kan variera beroende på val av pigment. Vid uppförstoring ger emulsionen ett ”trasigt” intryck, speciellt i högdagrar.



Robert Adamson, George Meikle Kemp, 1843 / ca. 1880



Carleton E. Watkins, *Tasayac, Half Dome, 4967 ft*, 1861

ALBUMINSILVERFOTOGRAFI

1850 – ca 1900

Silver i albumin på papper.

Ett papper bestryks med en lösning av albumin (äggvita) och koksalt och får torka. Sedan badas papperet i silvernitrat och får torka igen i mörker. Albumin, salt och silver bildar en emulsion med ljuskänsliga silver-salter som i dagsljus exponeras i kontakt med ett negativ, tills önskad bild framträder (utkopiering). Därefter fixeras kvarvarande ljuskänsliga silversalter ut och bilden sköljs i vatten. Efter år 1855 guldtonades sedan de flesta albuminsilverfotografier, följt av ytterligare fixering och sköljning. Fabriksproducerade albuminsilverpapper fanns från 1863.

Albuminsilverfotografier har tunn bas och är därför ofta monterade. De har vanligtvis blank yta och bildtonen kan variera från gulrödbrun till blåviolett beroende på exponeringstid och toning. Mycket vanlig är en tonförändring till gult/gulgrönt i högdagrar orsakad av nedbrytning av albuminet. Vid uppförstoring framträder en karaktäristisk sprickbildning.

TA EN NÄRMRE TITT!

Det går faktiskt att känna igen de olika fotografiska teknikerna med blotta ögat. Titta noggrant på dem och upptäck de olika ytor som varje teknik medför. Det finns även barnkikare att låna i receptionen!

GELATINSILVERFOTOGRAFI

1882 –

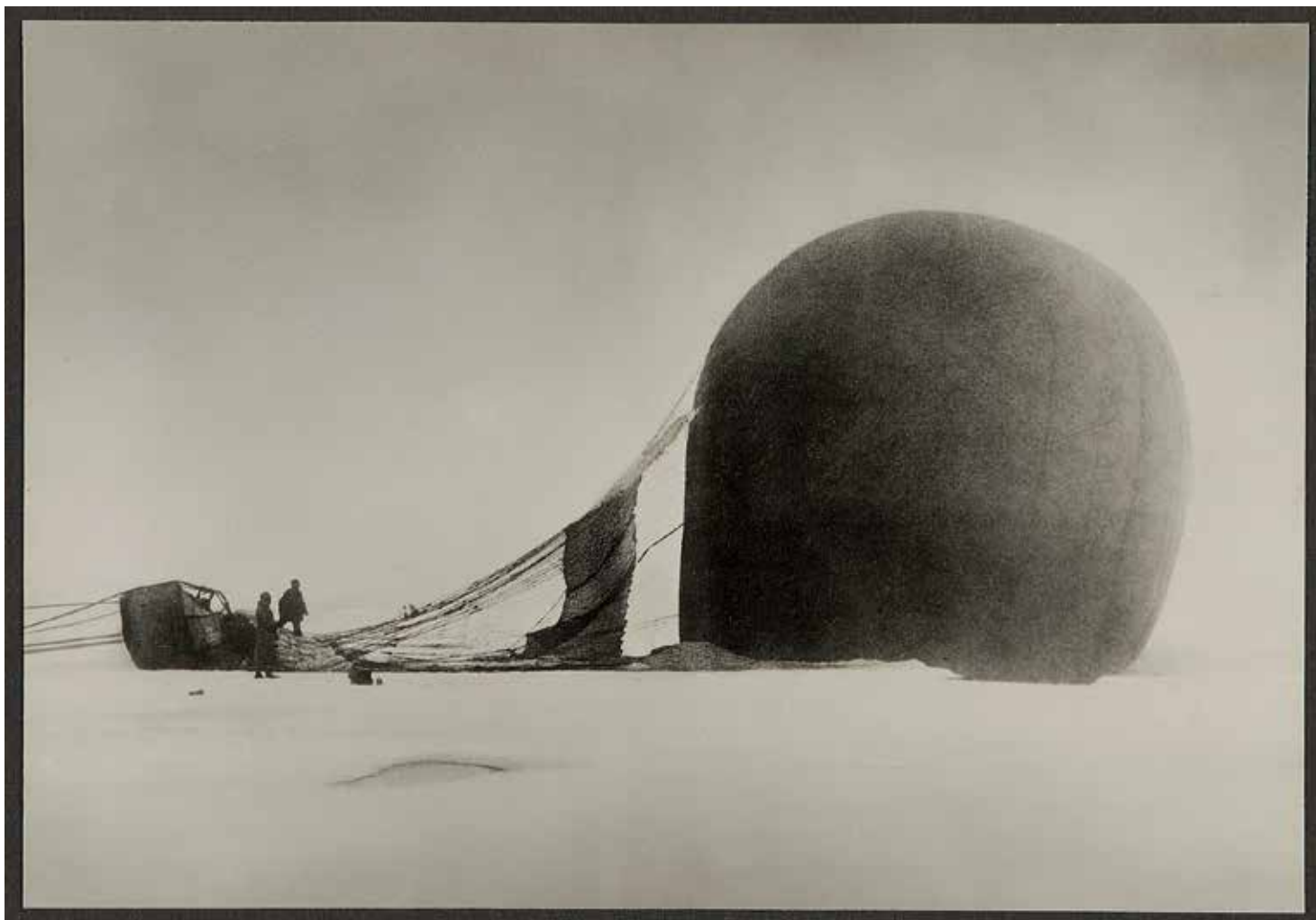
Silver i gelatin på papper.

Fotopapper belagt med en emulsion av ljuskänsliga silverhalogener i gelatin. Silversalterna kan vara silverbromid, silverklorid eller en kombination. Mellan emulsion och pappersbas finns ett barytlager med baryumsulfat, som hindrar bilden att sjunka ned i pappersfibrerna och som ger bilden dess vithet och ytkaraktär. Papper med silverbromid, eller med en kombination, exponeras i mörkrum med konstljus i kontakt med ett negativ eller med uppförstoring.

I ett alkaliskt framkallningsbad reduceras silvret i den latent bilden kemiskt till metalliskt silver. Efter ett surt avbrytningsbad fixeras kvarvarande ljuskänsliga salter ut och sköljs bort. Papper med silverklorid är mindre känsligt och exponeras i solljus i kontakt med ett negativ tills önskad bild framträder (utkopiering) och sedan sköljs oexponerade silversalter bort.

Efterföljande toningar medför tonförändringar och oftast högre hållbarhet eftersom stabilare silverföreningar uppstår.

Gelatinsilverfotografier förekommer i en mängd olika varianter av ytstruktur och ytgans, tonomfång och gradation. Bildtonen påverkas av val av papper, framkallare och additiva toningar eller infärgningar. Efter 1970 kan de ha plastad bas RC (resin coated).



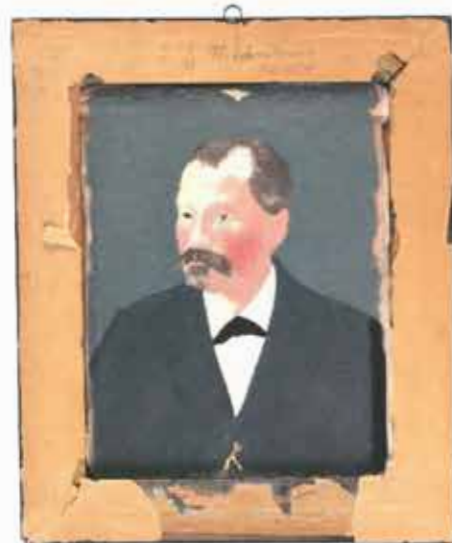
Nils Strindberg, *Den 14/7 1897, Örnén efter landningen*. Ur serien *Ingenjör Andréés luftfärd*, 1897/1930.

CRYSTOLEUM

CRYSTOLEUM ca. 1880-1910

Crystoleum, en föregångare till färgfotografiet, bygger på en tidig koloreringsmetod. Framsidan av ett fotografi, vanligtvis ett albuminsilverfotografi, bestryks med vetesstärkelse och limmas mot en glasskiva. Baksidan av fotografiet tunnas ut med slipmedel för att göra pappret mer genomskinligt. Därefter färgläggs baksidan av bilden, ofta med en torr oljefärg, på de områden som önskas. Bildens framsida upplevs då som ett fotografisk porträtt i naturtrogen färg.

The crystoleum pre-dates color photography and employs an early hand-coloring technique by which the face of a photograph, typically on thin albumen paper, is adhered to a sheet of glass with wheat starch paste. The back of the paper is sanded down to increase its transparency, after which paint media, often a dry oil paint, is applied in areas where color enhancement is desired. The resulting image appears as a photographic portrait in natural color.



FM 1965 001 1873, 19,5 x 14,8 cm Inköp 1965
fotograf Carl Jacob Malmberg

FOTOGRAFIET VISAS I UTSTÄLLNINGEN.
TITTA GÄRNA PÅ DET TILLSAMMANS!

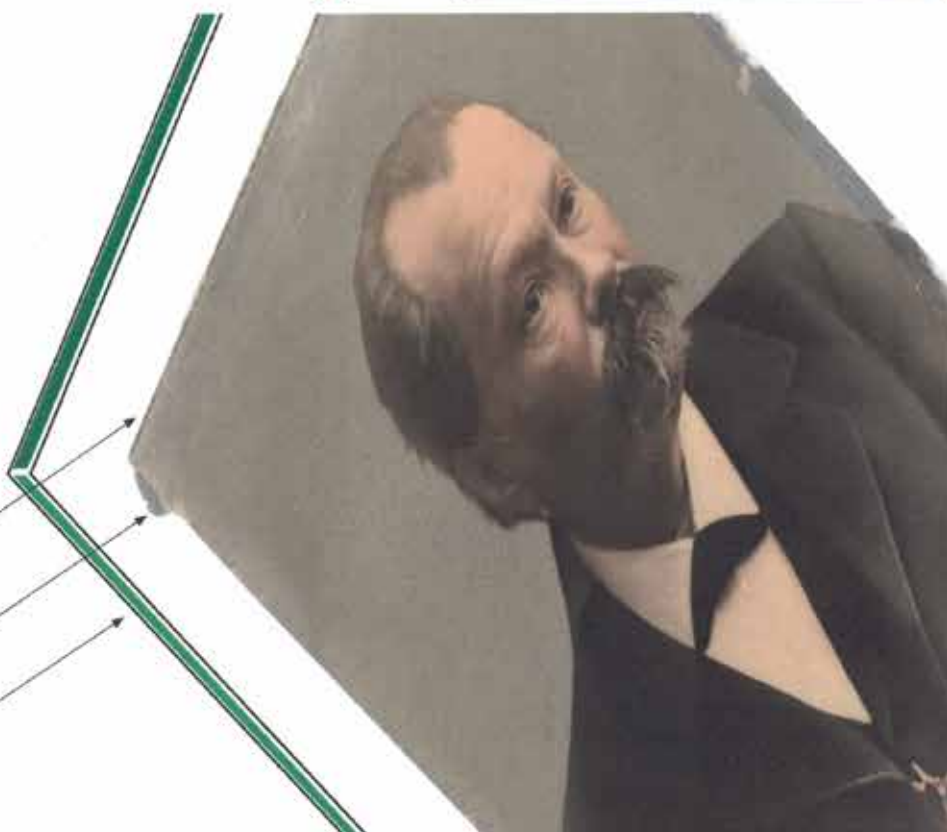


BAKSIDA / BACK

papperskant / edge of paper

färg / color media

glas / glass



FRAMSIDA / FRONT

papperskant / edge of paper

överskottsfärg / surplus media

glas / glass

TESTA KOLORERING!

Skriv ut fotografier i svartvitt och prova att kolorera dem för hand. Använd gouache eller vattenfärg. Kolorera hela eller utvalda delar av foton.

Förändrar sig bilden? Hur?

Är det olika "känsla" i svartvita och färgfotografier?

OM CARTE DE VISITE

Under 1860-talet utvecklades fotografien från att ha varit något nytt och exklusivt till att bli en mer spridd och bland allmänheten vanligt förekommande teknik. Det populära *carte de visite*, eller visitkortsporträttet, introducerades i Frankrike i mitten av 1850-talet.

Högsta mode blev det med *carte de visite* först efter år 1859 när kejsar Napoleon III lät porträttera sig i det nya formatet 6x9 cm (se foto till höger). Bildtypen spreds snabbt och porträttateljéer öppnade både i stora städer och på mindre orter.

Cartomanien varade i ungefär tio år, sedan stabiliserades marknaden i mitten av 1870-talet och det fotografiska mediet gick in i en lugnare fas.



Napoleon III, *carte de visite* av fotografen Disdéri, 1859.



Rosalie Sjöman, *Titel saknas*, u.å.

ROSALIE SJÖMAN

En av många framstående kvinnliga fotografer som arbetade bl. a. med visitkortsporträtt var Rosalie Sjöman. Hon etablerade sig år 1864 i Stockholm på Drottninggatan 42 efter att ha blivit änka och ensam med tre små barn. På samma adress hade tidigare fotografen Carl Jacob Malmberg haft sin studio och det finns uppgifter om att Sjöman hade varit anställd hos honom.

Hennes verksamhet utvecklades. I slutet av 1870-talet hade Rosalie Sjöman fem anställda i firman och hon verkar uteslutande ha rekryterat kvinnor. R. Sjöman & Comp. öppnade senare ateljé även på Regeringogatan 6 och sedan vidare i Kalmar, Halmstad och på Vaxholm.

I hennes efterlämnade produktion finns en rad visitkortsporträtt och även de större så kallade kabinettkort. De visar en blandning av klassiska porträttstudier, olika iscensättningar, ibland med rekvisita, personer i hembygdsdräkter och mosaikbilder.



Rosalie Sjöman, *Frankenfelt*, u.å.



Rosalie Sjöman, *Titel saknas*, 1865.



Rosalie Sjöman, *Georg Pauli*, ca 1880.

ÖVNING: BILDANALYS

Vad händer i bilden?

Vilka känslor får du av konstverket?

Gör du några associationer när du ser bilden?

Var utspelar sig bilden?

I vilken tid?

Hur kan man se det, eller varför går det inte att se?

Finns det några symboler i konstverket? Om ja, vad betyder de?

Finns det några tydliga riktningar eller linjer i konstverket?

Finns det något speciellt som verkar vara i centrum av bilden?

Vad ser man först? Tror du att konstnären medvetet har tänkt på det?

Finns det en berättelse i konstverket?

Vem är det som berättar? För vem?

Kan konstverkets berättelse se ut olika beroende på vem som tittar?

Vad hände precis innan bilden?

Vad kommer att hända efteråt?

Har konstnären haft ett tydligt budskap med att skapa det här konstverket, tror du?

Finns det tecken på manlighet och kvinnlighet i konstverket? På vilket sätt?

Hur framställs män? Hur framställs kvinnor?

Stämmer det med verkligheten, tycker du?

Är titeln på verket något som förvirrar dig eller som ger dig mer information om vad konstverket handlar om och föreställer?

Hade konstverket upplevts annorlunda om det hade visats i en annan miljö, t ex ett större eller mindre rum, hemma i ditt vardagsrum, utan sällskap av andra konstverk eller utomhus?

Hur tror du att andra besökare på museet tolkar konstverket?

Tolkar man konst olika beroende på om man är t ex gammal eller ung, man eller kvinna, svensk eller invandrare?

Har din tolkning av konstverket förändrats nu efter din/er bildanalys?

På vilket sätt, i så fall?

SKOLPROGRAM: Människan i bilden

Att avbilda personer – sig själv eller andra människor – är något som har förekommit genom hela konsthistorien. Med den nya fotografitekniken under 1800-talet kom även möjligheten att bli avporträtterad på ett sätt som tidigare bara hade erbjudits genom måleriet och andra bildkonster.

Att få sitt porträtt taget av en kamera blev snabbt populärt, men var till en början exklusivt och därför reserverat för de som hade råd att gå till en fotograf. Men inte bara individens önskan om att "förevigas" på bild gynnades av det nya mediet. Det blev även ett konstnärligt sätt att experimentera och skapa på ett nytt vis. För vetenskapen blev fotografen och hans kamera viktiga för att dokumentera omvärlden och verkligheten.

I utställningen finns många olika typer av porträtt representerade. Bland dem finns porträtt som tagits på beställning av den avbildade, som i Rosalie Sjömans och Carl Jacob Malmbergs studioporträtt. I Julia Margaret Camerons drömska bilder ses människor som fotografen själv valt ut och avporträtterat på sitt egna vis. Vi tittar även på de fotografier som dokumenterade Andréas vetenskapligt storslagna (men misslyckade) polarexpedition år 1897, varav flera avbildar expeditionens deltagare. Efter visningen arbetar vi i Verkstan (välj en av följande uppgifter vid bokning av verkstad/workshop).



1



2

1. Människan i bilden: STUDIOFOTOGRAFI

*Fotoworkshop, max 15 deltagare!
Från år 6-9, gymnasiet och vuxna.*

Vi inspireras av Rosalie Sjömans och Carl Jacob Malmbergs studiofotografier av människor. I dessa iscensatta avbildningar används fondväggar, rekvisita och den avporträtterades kroppsspråk. Vissa av porträtten innehåller även rekvisita och särskilda kläder. Alla dessa ledtrådar berättar något för oss som betraktare!

Vi arbetar i Verkstan med digitalkameror och skapar porträtt med inspiration av vad vi sett och pratat om under den inledande visningen.

1. Annons från Kristianstadsbladet, 1880-tal. Fotografen Carl Krook erbjuder ett gratis fotografi vid beställning av ett dussin (12 st.) kabinettfotografier. Kostnad: 6 eller 8 kr, beroende på utförande. Foto: Kathinka Lindhe.

2. Exempel på samtida rekonstruktion av en fotograferingsstudio som den kunde se ut under 1880-talet. Det fanns ofta flera olika fondväggar att välja på, och de var alla till för att skapa utvalda iscensättningar av miljöer: utomhus, inomhus, med eller utan inslag av arkitektur, inredning och inslag av växtlighet, med mera. Många studiofotografer erbjöd även ett urval av klädesdräkter och rekvisita som kunderna kunde använda. I Rosalie Sjömans fotografier syns bland annat spinnrockar och folkdräkter, exempel på objekt som skulle få kunden att associeras med nationell eller regionell anknytning, stolthet och identitet. Foto: Kathinka Lindhe.

RÄKNA UT!

Vad motsvarar summan 8 kronor på 1880-talet dagens pengavärde?
Vad tjänade en arbetare på den tiden?
Vad säger det om statusen på fotograferingen under 1800-talets slut?

2. Människan i bilden: PORTRÄTT DÅ OCH NU

Workshop, max 25 deltagare (förskoleklass: 15 st)

Från åk 6-9, gymnasiet och vuxna

Vi inleder med en visning av utställningen med fokus på de fotografiska porträtten. Med utgångspunkt i kopior av utvalda porträtt diskuterar vi gemensamt i mindre i grupper, skriver ner och skissar utifrån tankar som kommer fram. Avslutning med gemensam diskussion. Tillsammans med museets konstpedagog undersöker och diskuterar vi likheter och skillnader mellan dessa olika typer av porträtt, och knyter tankarna till vår egen tid.

Hur används fotot idag? Hur avporträtterar vi varandra och oss själva idag, och hur använder vi foton? Hur användes fotografier för 150 år sedan? Vad kan ni berätta om personen på bilden bara genom att titta på kroppsspråk, kläder, omgivning, ansiktsuttryck mm?



3. Människan i bilden: DRÖMSKA PORTRÄTT

Fotoworkshop, max 15 deltagare!

Från åk 6-9, gymnasiet och vuxna

Vi utgår från Julia Margaret Camerons porträtt och inspireras av deras speciella, suddiga uttryck som skapar en nästan drömsk känsla.

Hur har Cameron arrangerat sina modeller? Hur använde hon ljus, vinklar, kläder och omgivningar? Hur upplever och tolkar gruppen hennes bilder, och varför?

Med digitala kameror och enkel ljussättning skapar vi egna porträtt eller självporträtt i Camerons anda.

*T. v.: Julia Margaret Cameron, *Suspense*, 1864.*

4. Människan i bilden: VEM ÄR DET HÄR?

Verkstad/workshop

Max 25 deltagare (förskoleklass: 15 st)

Alla åldrar!

Vi väljer varsitt porträtt som vi faller för från de vi sett tillsammans under visningen. I Verkstan inleder vi med en kort övning i bildanalys för att ta reda på vad vi ser och hur vi uppfattar vårt porträtt. Sedan låter vi fantasin få ta över och skapar egna berättelser med bild och/eller text om personen i bilden.

Vem är det? Vad heter hen? Hur såg personens liv ut? Vad hade hen för personlighet? Vi skapar fritt utifrån personen och våra frågor, och avslutar med att berätta för varandra. Vi funderar också tillsammans på vad som får oss att tolka bilder på olika sätt.

OM ANDRÉES LUFTFÄRD MOT NORDPOLEN

I juli 1897 inledde den svenske ingenjören och äventyraren Salomon August Andrée (1854 – 1897) sin färd mot Nordpolen i luftballongen Örnen. Med på expeditionen var ingenjören Knut Fränkel (1870 – 1897) och fotografen Nils Strindberg. Redan efter några dagar havererar ballongen på isen och de blev tvungna att fortsätta till fots. Förhållandena var mycket hårda och expeditionen slutade med en katastrof.

Efter några månader, i oktober, hade de slagit läger på Vitön, en del av Svalbard.

Där fann man 33 år senare de döda kropparna tillsammans med Strindbergs kamera. Expeditionen och händelserna runt den fick mycket uppmärksamhet både i samtiden och i samband med upptäckten. Per Olof Sundmans bok *Ingenjör Andrées luftfärd* från 1967 filmades av Jan Troell 1982. År 2013 kom Bea Uusmas bok *Expeditionen: Min kärlekshistoria*. Det har även gjorts radiodokumentärer och musikaliska verk om eller inspirerade av händelserna.

Fotografierna var tänkta som vetenskapliga observationer för kartläggning och dokumentation, men de framstår idag som några av de märkligaste och vackraste i polarhistorien.



1



2



3

1. Andrée-expeditionens kamerautrustning.

2. Strindberg (t.h.) och Fränkel vid en isbjörn. Ur serien *Ingenjör Andrées luftfärd*.

3. På landningsplatsen. Andrée står på gondoltaket och granskar horisonten för att finna land, 20 juli 1897. Ur serien *Ingenjör Andrées luftfärd*.

KAMERAN OCH TOPOGRAFIN

Kameran som Nils Strindberg tog sina fotografier med vägde runt 7,5 kilo och var specialkonstruerad för att klara ark-tiska förhållanden.

Kameran var viktig för de vetenskapliga syftena med expeditionen. Genom att dokumentera det hittills outforskade landskapet ovanifrån skulle helt nya kartor kunna ritas och världskartorna skulle därmed kompletteras.

Denna vetenskap kallas för topografi, som bokstavligt översätts från grekiska till "att skriva en plats".

John Hertzberg (1871 – 1935) var fotograf och docent vid Kungliga Tekniska Högskolan. Han fick uppdraget att framkalla de exponerade filmerna och lyckades framställa 93 av Strindbergs fotografier. Han producerade kopior på negativerna och från dem gjordes papperskopior som finns bland annat på Moderna Museet och Tekniska museet i Stockholm, samt Grenna Museum – Polarcenter i Gränna.

Hertzberg retuscherade ett antal av bilderna och det är framför allt dessa som har publicerats och förmedlat bilden av expeditionen. Moderna Museet har en uppsättning av båda versionerna och i utställningen visar vi de retuscherade ovanför de oretuscherade. Originalnegativen hamnade på Kungliga Vetenskapsakademien i Stockholm.

FANTASTISKA FAKTA OM ANDRÉES POLAREXPEDITION

Deltagare:

Salomon August Andrée – Ingenjör, 42 år
Nils Strindberg – Fysiker och fotograf, 23 år
Knut Fränkel – Civilingenjör, 27 år

Ballongen var tillverkad i Paris av kinesiskt siden i flera lager. När den var färdig ställdes den ut i Paris till allmänhetens beundran under en kort tid innan den fraktades till Sverige.



Ballongen tillverkas i Paris.

Vid tiden för Andrée-expeditionen hade en vätgasballong aldrig tidigare hållit sig flygande i mer än ett dygn. Andrées ballong skulle behöva hålla sig flygande i minst en veckas tid utan att läcka gas och ha tillräckligt med lyftkraft för att bära tre män och all utrustning, mat och andra förnödenheter.

Trots detta var Andrée väldigt optimistisk till expeditionen. Eftersom han även var en entusiastisk talare så lyckades han övertyga andra om att hans planer att flyga till och över Nordpolen skulle lyckas. Svensk vetenskapselit var mycket angelägna om att utmärka nationen på den vetenskapliga expeditionskartan, något som Norge (som då var i union med Sverige) redan hade börjat göra.

Det låg alltså mycket prestige och nationell stolthet i Andrées polarexpedition, och projektet kom att sponsras av de stora auktoriteterna för tiden. Vetenskapsakademien ställde sig bakom planerna och Andrées två största sponsorer var inga mindre än Alfred Nobel och Oscar II, den dåvarande kungen.

Kostnaden för Andrées polarexpedition beräknades till astronomiska 130000 kronor, varav 35000 kronor för själva ballongen. I 2018 års pengavärde motsvarar det totalt ca 8,5 miljoner kronor.

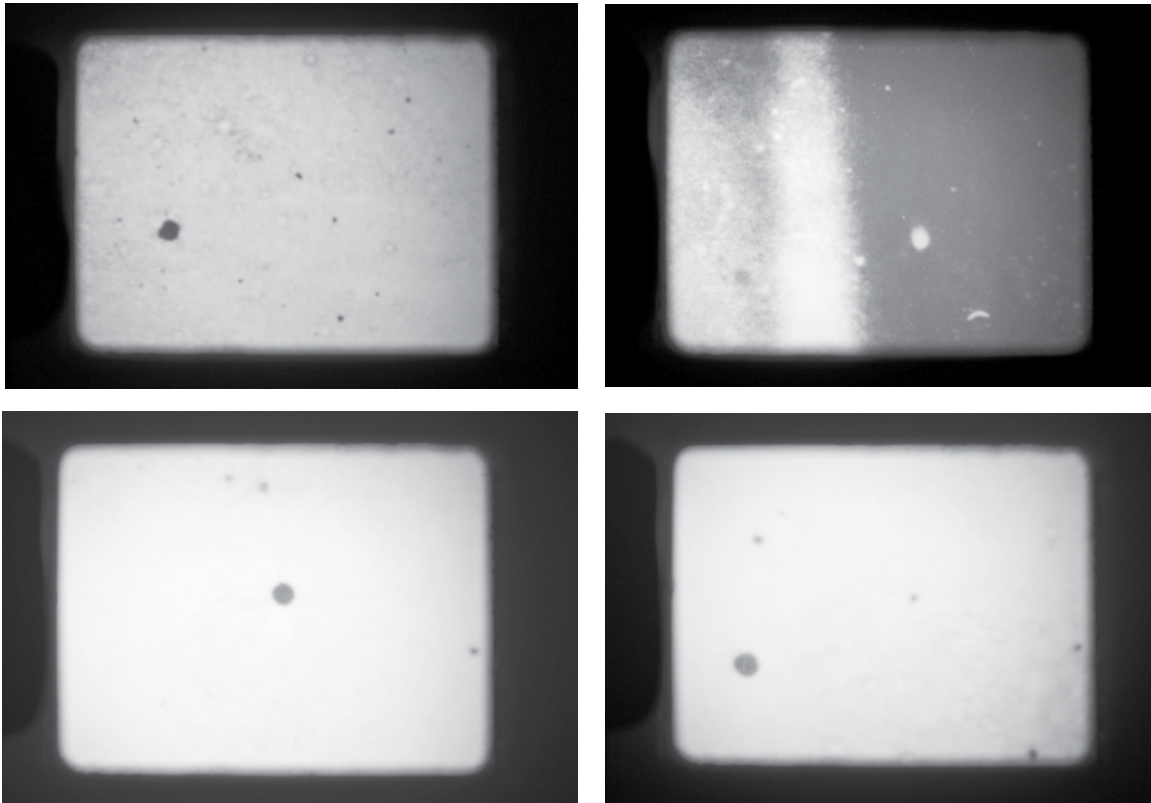
Och ja, precis som namnet antyder: Nils Strindberg var släkt med den kände författaren August Strindberg: det var hans pappas kusin.



Svenska flaggans utseende åren 1844-1905. I hörnet syns unionsmärket som användes under svensk-norska unionen. Andrée-expeditionens ballong lyfte mot Nordpolen under denna flagg.

I filmverket *Message From Andrée* (2005) har den danske konstnären Joachim Koester hämtat sitt bildmaterial från Nils Strindbergs återfunna dokumentation från Andrée-expeditionen. Men till skillnad från många andra som intresserat sig för detta material så har Koester valt att fokusera på det som finns på själva bildytan – fläckar, smuts, visuellt brus – istället för det strikt narrativa innehållet i bilden.

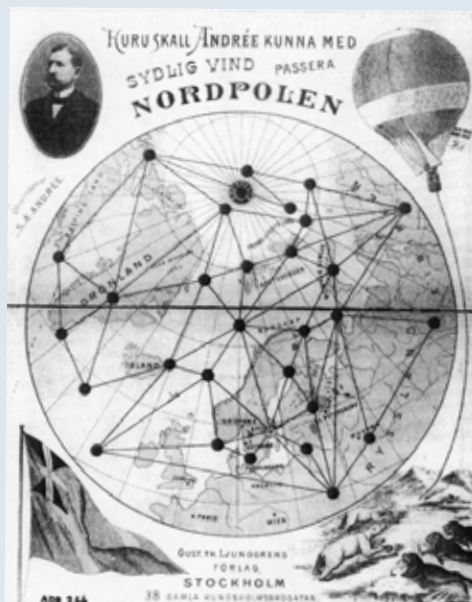
Vad har dessa filmrullar varit med om under sina över 30 år i isen innan de hittades? Vad är det som berättas i lagren mellan den narrativa bilden och det visuella bruset? Ligger där eventuellt ett dolt budskap från polarexpeditionen i detta mellanrum?



Joachim Koester, *Message from Andrée*, 2005. © Joachim Koester

Dessa frågeställningar åberopar intressanta tankar kring tid, där blicken riktas både bakåt till det ursprungliga moment då bilderna skapades och framåt i tid. I studiet av Strindbergs dokumentation rör sig Koester i gränslandet mellan det narrativa och icke-narrativa, på gränsen mot det okända.

Precis som expeditonsmedlemmarna själva en gång gjort.



NATIONENS STOLTHET

Inte bara de andra två medlemmarna och expeditionens sponsorer satte sitt hopp till Salomon Andrée – en hel nation kom att se på projektet och dess planer med stor stolthet och tilltro.

Att bli första nation vid Nordpolen var en mäktig tanke, och i utkanterna av expeditionens kärna producerades det souvenirer, vykort, porslin och ett sällskapsspel (till vänster) där spelarna kunde tävla om att komma först till Nordpolen.

Skolprogram: FANTASTISKA FARKOSTER MOT OKÄNDA PLATSER

År 1897 lyfte vätgasballongen Örnen från Svalbard med riktning norrut. Ombord fanns svenskarna Andrée, Frænkel och Strindberg som siktade på att bli de första människorna någonsin som nådde till Nordpolen.

Med sig i ballongkorgen hade man packat sådant som var viktiga för överlevnad såsom kläder, mat, tält, skidor och stormkök. Strindberg hade med sig sin stora kamera för att kunna dokumentera expeditionen. Förutom detta hade man även med sig 36 brevduvor, några lådor champagne, choklad, finkläder, konserverad ål, portvin, kaviar och ett helt uppslagsverk!

Efter att Örnen försvunnit ur sikte hörde ingen något mer från expeditionen, ballongen med männen var försvunna och ingen visste vad som skett. Mer än 30 år senare hittades resterna av expeditionen på Vitön, däribland en dagbok och en kamera. I dagboken fanns berättelsen om vad som hade hänt. I kameran fanns det film som man otroligt nog lyckades framkalla. Historien om polarexpeditionen och Strindbergs spännande fotografier är vårt fokus och inspiration.

I Verkstan arbetar vi vidare med egna expeditioner till okända platser (från fantasi och verklighet). Vi ritar kartor, planerar vår packning och designar fantastiska farkoster som ska ta oss dit. Vad ger du din farkost för namn? Vart vill du åka, och vad vill du bli först med att upptäcka?

För alla åldrar!

ÖRNENS ÖDE

Ballongen höll sig flygande ca 65 timmar innan den nödländade på ett isflak.

Den hade då färdats runt 480 km.

ARBETA VIDARE!

”De geografiska kapplöpningarnas århundrade” – så beskrivs ibland 1800-talet på grund av alla de expeditioner som satte av mot utforskade områden och svårtillgängliga platser runt om på jordklotet. Nord- och Sydpolen var två eftertraktade platser att ”erövra”.

Afrikanska kontinenten, Sydamerikas djungler, höga bergstoppar och nordvästra delarna av Nordamerika är andra exempel på platser som många ville vara först med att ”upptäcka” (ett ord som användes även i de fall då platserna redan beboddes av ursprungsfolk).

Vilka expeditioner och ”kapplöpningar” skedde under 1900-talet?

Vilka har nyligen skett eller pågår i vår samtid?

Vilka platser, planeter eller landmärken kommer det att skickas expeditioner till i framtiden?



Detalj av karta över det arktiska områdena från år 1882. Notera det helt vita området, som inte betyder is eller snö, utan istället ”Utforskat”/”Unexplored”!

Vad driver en upptäcktsresande?

Vad betyder det att komma först till en plats där ingen annan människa förut har varit?

Fundera över ord som nationell stolthet, vetenskap, stolthet, merit, tävling, prestige, risker, kändisskap och annat som ni kan komma på som kopplar till ämnet!

PRAKTISK INFORMATION

VISNINGAR

Våra skolvisningar ger stort utrymme för alla elevers individuella upplevelser, känslor och intryck av konstverken vi tillsammans tar del av. Upplever vi samma saker, eller olika? Vad fångar vår nyfikenhet? Vi arbetar med dialogbaserade visningar och vi åldersanpassar alla våra upplägg.

VERKSTAD & WORKSHOP

Om ni väljer att boka en visning med efterföljande verkstadsaktivitet kan ni välja mellan våra färdiga skolprogram, eller kontakta oss för att arbeta fram ett eget upplägg efter era önskemål

BOKA

Boka in en visning av en konstpedagog med eller utan efterföljande verkstadsaktivitet hos oss! Även om du vill komma med din klass utan en bokad aktivitet vill vi att du hör av dig i förväg. Kontakta bokningen via formuläret på vår hemsida!

HITTA HIT

Vi finns på Ola Billgrens plats 2-4 i Malmö. Museet ligger på gångavstånd från Malmö centralstation nära Caroli City, Gustav Adolfs Torg och Stora Nygatan.

INFÖR BESÖKET

När ni kommer till Moderna Museet på egen hand uppskattar vi om hela klassen går tillsammans i grupp genom salarna. Behöver du hjälp med något, fråga museets värdar. De berättar gärna om konsten!

Läs gärna igenom våra trivselregler som finns på vår hemsida!

FOLDER & VÄGGTEXTER

Moderna Museet erbjuder alla sina besökare att ta del av information via väggtexter och utställningsfoldrar. Använd dig gärna av dessa som en läranderesurs och låt dina elever göra samma sak för att lära sig mer om konsten och utveckla sin språkförmåga. Väggtexter och foldrar presenteras på tre språk: svenska, engelska och arabiska.

SPRÅKRUNDAN

Språkrundan är ett pedagogiskt material anpassat till vuxna som lär sig svenska. I rundan får man möjlighet att lära sig olika saker om Moderna Museet Malmö samtidigt som man lär sig om konst genom att titta närmare på en av våra aktuella utställningar.

EFTER ERT BESÖK

Efter besöket på Moderna Museet är det bra att återkoppla till konstupplevelsen och vad eleverna uppfattade och tyckte när de såg utställningen. Det finns säkert elever som har frågor som de vill ha svar på men som de inte ville eller vågade ställa på museet. Det kan även finnas elever som har med sig intryck och tankar som dröjt sig kvar som de gärna vill dela med de andra i gruppen. Därför är det bra om du som lärare öppnar för en dialog med eleverna om besöket. Ta gärna den här lärarhandledningen till hjälp.

Diskutera vad ni tyckte om utställningen vi såg på Moderna Museet! Var det något konstverk som ni tyckte var extra intressant eller som ni tyckte speciellt mycket om och i så fall varför? Var det något ni mötte i utställningen som ni har funderat på eller något ni inte kände till eller tänkt på innan? Låt eleverna berätta för varandra. Hur upplevde ni utställningen? Blev konsten mer intressant, gav det nya perspektiv eller nya tankar och synsätt? Du kan självklart hitta på helt egna frågor eller komplettera med ytterligare frågor som mer direkt ansluter till det som just din klass upplevde vid ert besök på Moderna Museet.

Välkomna!

MODERNA MUSEET

Ola Billgrens plats 2-4, 211 29, Malmö
www.modernamuseet.se